

BALI PÉTER

A popzene dialektikája

The Boy Bands Have Won, and All the Copyists and the Tribute Bands and the TV Talent Show Producers Have Won, If We Allow Our Culture to Be Shaped by Mimicry, Whether from Lack of Ideas or from Exaggerated Respect. You Should Never Try to Freeze Culture. What You Can Do Is Recycle That Culture. Take Your Older Brother's Hand-Me-Down Jacket and Re-Style It, Re-Fashion It to the Point Where It Becomes Your Own. But Don't Just Regurgitate Creative History, or Hold Art and Music and Literature as Fixed, Untouchable and Kept Under Glass. The People Who Try to, Guard' Any Particular Form of Music Are, Like the Copyists and Manufactured Bands, Doing It the Worst Disservice, Because the Only Thing That You Can Do to Music That Will Damage It Is Not Change It, Not Make It Your Own. Because Then It Dies, Then It's Over, Then It's Done, and the Boy Bands Have Won

Agnès Gayraud-nak és Milan Frasnak

*„I make love in theory and touch myself in practice
What's good for the posture is good for the pose”
(Orchid – Tigers)*

A zene, mint autonóm művészeti ág befogadási szabályai megváltoztak. Az ún. könnyűzene, mely a tömegeké, nem tekinthető művészeti ágnak, mert ipari termék, míg a klasszikus zene a felsőbb társadalmi osztályok presztízs-terméke. A modern zene, melynek kialakulása a polgári korszak utcai, kocsi-

mai nótáiból vezethető le, eleinte a hatalommal való szembenállást fejezte ki. Ezeknek a dallamossága és banális fordulatai lázadás voltak a „magasabb” kultúrával szemben. Természetesen mára ez a funkció megváltozott és épp ellenkezőleg, a hatalom eszköze lett. A rádió, az MTV, az azt felváltó YouTube (nem véletlen nézi a Billboard Top 100 a weboldal videóinak nézettségét) váltak a hatalom, jelen esetben a zeneipar eszközeivé. A lázadás mint olyan megszűnt létezni, betagozódott a rendszerbe. Értékét veszítette, és maga is spektakulummá vált, a hatalom egy termékévé, melyet a fiataloknak lehet jó pénzért eladni. Gondoljunk csak arra, hogy nemrég jelent meg bankkártya a Sex Pistols designjával, hogy a punkzenészek mennyire gazdagok, vagy épp arra, hogy Meghan Trainor All about that bass című dala, melyet sokan feminista slágernek tartanak, tehát a patriarchális rendszerrel szembeni lázadást óhajtott kifejezni, mekkora bevételt termelt. Vagy arra, hogy nálunk a nemzeti rock, mely az ún. nemzetellenes, hazaáruló, judeo-kapitalista rendszerrel szembeni lázadást hivatott megjeleníteni, mekkora iparág.

F. Antal szíjogott egyet, az ujjával megtörölte az orrát. Nem fogják érteni, gondolta, miközben kilépett az erkélyre. Rágyújtott. A virágládára támaszkodva kihajolt és köpött egyet. A nyál a gravitáció törvényeinek engedelmeskedve (konformista geci, gondolta) zuhant lefelé. A világ iránti megvetésének jelképe senkit nem talált el. A zöldterületen rohangászó, focizó, eleső, felálló, kiabáló, egymással veszekedő gyerekeket figyelte. Egy meghatározhatatlan érzés fogta el. Talán nosztalgia, de nem tudta, mi iránt. Gyűlölte a nosztalgiát, részben mert hamisnak tartotta, részben mert a szerelem mellett ez volt a legkönnyebben kapitalizálható érzet-termék. Megvonta a vállát, majd a csikket is a nyál után küldte. Töltött magának egy pohár vizet, megint az orrát szívta és törölgette. Mormogott valamit az allergiáról, majd visszaült a MacBookja elé. Lassan bálni kezdte, hogy elvállalta a cikket a zenekarról, de legalább nem a Mediumjára, hanem a kari lapba készül. Így legalább nem kell gyűlölködő kommentekkel szarakodnia. Majd a kocsmában verik meg akkor, mit tudja ő. Nem tudta, mit utált jobban, a The Beatlest, vagy a zenekar rajongóit. Az asszonyverő John Lennont messiásként tisztelő embereket. Asszonyverő John Lennon,

már-már egy szent neve. Talán Hitler követői voltak ennyire benne a személyi kultuszban. Vajon Epstein olvasta az NSDAP '33-as pártkönyvét?

Gyorsan fel is jegyezte egy post-itre, majd maga mellé ragasztotta. Áthúzta, és iszlámfanatikusokat írt oda. Aztán azt is kijavította vallási fanatikusokra. Ez pízsi, és nem is akarta kedves barátját és kedvenc hasisdílerét, Hasszánt megbántani.

Újraolvasta a szöveget, kijavított egy-két magyartalannak hangzó mondatot és gépelési hibát. Azután kitörölte. Megint leírta ugyanazt. Büszke volt a memóriájára. Az legalább rendesen működött, mással ellentétben, gondolt itt az alkohollal szembeni állóképességére. Emiatt is komoly megvetésnek örvendett a szakon.

Ízlésről nincs is értelme beszélni. Feltehetnénk a kérdést, hogy vajon szubjektivitása okán-e? De nem fogjuk, mert az ízlés szublimálódott a köztudatból és csak szófordulat formájában maradt fent. Helyébe a tetszés vagy nem-tetszés totális rendszere lépett, melynek fő mértékegysége a slágeresség. Az, hogy valakinek tetszik-e az adott darab, azt jelenti, hogy felismeri-e a slágert. És természetesen dúdoljuk, fütyüljük a slágert, felismerjük, mert ha nem, az szociális stigmával jár. Értéktelenné válunk a spektakulum szemében.

Érdekes megfigyelni, hogy a popsztárokat hasonló személyi kultusz övezi, mint a Vezért a diktatúrákban. Beszélhetünk akár a pletykalapokról, a zenészekről terjedő városi legendákról. Kanye West egójáról, vagy épp a halálukat övező kultuszról, amely a katolicizmusból kölcsönzött halálkultuszhoz hasonló. Szent John Lennon vagy épp Szent Kurt Cobain relikviái ugyanolyan magas spirituális/teológiai értékkel bírnak a rajongók számára, mint rákosborzasztói Szent Jolán csontjai a hívők számára. Ez az érték képzelt és monetáris. A halál is a zeneipar egy terméke, Michael Jackson halála után rengeteg válogatáslemez jelent meg, és sokkal jobban fogytak a korábbi lemezei is, mint élete utolsó pár évében. A popzene mellett egyedül a jazzben, és a komolyzenében a karmesterek köré csoportosul hasonló erejű kultusz. Ám a popzenével szemben a jazzben a kultusz a technikai tudásra összpontosul (sokszor életükben nem is ismerik el őket, például álljon Coltrane esete. Nagyon alacsony eladási számot produkált, de utólag mégis felfedezték a jazzkritikusok, köszönhetően annak, hogy őket nem vakítja el a materiális siker. Sajnos a popzenéből hiányzik ez a hozzáállás).

Rádobta a billentyűzetre a doboz Pueblóját és lefényképezte, hogy munkában, majd feltöltötte Instagramra. #work #beatles #essay #cigarettes #ikozosseg #mik #nofilter Elrakta iPhone 6-osát és kiment a konyhába. Riztésztaát vett elő, hagymát, cukkinit, bambuszt, répát és zöldbabot darabolt. Beledobta a wokba, majd az egészet nyakon öntötte a saját fokhagymás szójaszószával. Újabb fénykép. Willow filter #vegan #foodporn #chinese Vacsora után tárcsázott egy számot.

– Hümér, kéne egy adag.

– Mikorra?

– Mennyi idő alatt érsz ide?

– Lel. Nem megyek fel hozzád. Dugó tér?

– Oké. Fél óra múlva?

– Ja, das stimmt mit mich.

Újabb telefonszámot tárcsázott.

– Csá! Hallod, neked megvan a *Fétisjelleg a zenében*?

– Aha.

– Be tudnád gépelni azt a bekezdést, ahol valami olyasmiről van szó, hogy az egész siker az valójában csak az emberek által belefektetett pénz?

– Aha, megkeresem.

– Köszke. Csá.

A telefonja pittyogott, látta, hogy Varga-Vikernyés üzenetet küldött: „A zenei fetiszizmus fogalmát nem pszichológiailag kell...” Meg se nyitotta, elküldte, ennél több egyelőre nem kell. Még húsz perc, lassan indulni kéne, mert a Garam utcáról nem olyan könnyű bejutni. Megvonta a vállát, ismerte Hümért, mindig késik. Kibaszott sztónerek, semmi időérzékük. Aztán nyilván hozza megint azt a McFaszomat, hogy az idő nem valós. Kibaszott filozófus wannabe-k. Imigyen merengett az ötös trolin, nem is figyelve arra, amit hallgatott. Bezzeg a Spotify-reklám a Sátán hangjaként csapta meg a fülét. Előáthatna valami újbalos dumát, amiért zavarta, de nem ez volt az igazi ok, hanem mert utálta félbeszakítani az albumok hallgatását. Még egy-egy reklámnyi időre is. A Mars térről gyalog ment tovább. Ráért még, hiszen hatperces késésben volt, komóto-

san lépkedett, miközben Leonard Cohen *Death of a Ladies' Man*je szólt a fejében. A hetvenes évekbeli Cohen annyira zseniális volt, gondolta, bár a *Popular Problems* is tartalmaz egy-két jó dalt, a *Nevermind* pont nem az, mégis az új *True Detective* évad főcímeként működőképes lett.

A szökőkút előtt állva várt, rágyújtott. Unalmában a pulóverét gyűrögette a hasánál. Messziről kiszúrta Hümért az idióta tweedzakójáról, amit soha nem vett le. Melegben csak feltúrta az ujját. Mindig mosolygott ízléstelenségén. De legalább az okossága nagyon jó.

– Késtél.

– Antal, ajánlom figyelmedbe McTaggart *On the Unreality of Time* című esszéjét.

F. csak a szemét forgatta teátrális válaszként. Kéz kezét fogott és közben gazdát cseréltek az áruk. Cserekereskedelem, mondhatni, ahol egy papírdarab névleges értékéért kapni néhány zöld, jellegzetes illatú növényi törmeléket. Amerikában legalább a pénz is zöld. Felpattant a nyolcasra, és hazafele utazott. A lakásba érve megnyitotta a Varga-Vikernyéssel való beszélgetését, kimásolta és kinyomtatta a szöveget. Összetörte az egyik cigarettáját, Smoking King Size papírból és vonatjegyből applikált csigából előállította a külső vázát. Több drog került bele, mint dohány. Rágyújtott, és közben az Adorno fölött ült tollal és aláhúzott dolgokat, valamint széljegyzetelt. Felrakta bakeliten a The KLF *Chill Out* albumát (We're justified and we're ancient and we like to roam the land). Jobb szerette, mint a hasonló stílusú *Selected Ambient Works 85–92*-t Aphex Twintől. Valószínűleg az előbbi zenekar antikapitalista, társadalomkritikus hangvételű performanszaik miatt. Egyszer elégettek egymillió fontnyi jogdíjbevételt. #based

A zenei fetisizmus fogalmát nem pszichológiailag kell levezetni. Az a kö-
rülmény, hogy „értékeket” fogyasztanak, és hogy azok affektusokat váltan-
nak ki anélkül, hogy a fogyasztók tudata felfogná a fogyasztott értékek
sajátos minőségét: ebben a szóban forgó értékek árujellege fejeződik
ki. Mert ma az egész zenei életben az áruforma uralma érvényesül: az
utolsó prekapitalista maradványokat is felszámolták. Amerikában a zene
– azzal együtt, hogy nagylelkűen az „éter” és a „magasztos” jelzővel ille-

*torientezés? de akkor még nem volt, mai befolyásolás; pedig nem
téma. ott talán a seederek száma a siker mértékességé. ez te-
remítette meg a The Beatles sikerének alapját*

tik – lényegében olyan árukat reklámoz, amelyeket meg kell vennünk, hogy zenét hallgathassunk. Míg a komolyzene területén a reklámfunkciót gondosan titkolják, addig a könnyűzenében a reklámjelleg minden átüt. Az egész dzsesszüzem, a zenekaroknak ajándékozott grátisz kottákkal együtt, arra van beállítva, hogy a művek tényleges előadása kedvet csináljon zongorakivonatokat és hanglemezek vásárlásához; számos slágerszöveg magát a slágert dicséri, csupa nagybetűvel kiemelve a sláger címét. Amit az ilyen nagybetűs szavakkal bálványoznak, az maga a csereérték, amelyből eltűnt a lehetséges élvezet kvantuma. Marx az áru fétisjellegét úgy határozza meg, mint valamely ember alkotta dolog kultikus tiszteletét, amely dolog mint csereérték a termelőktől és a fogyasztóktól – az „emberektől” – egyként elidegenedik;¹ „Az áruforma titokzatossága tehát egyszerűen abban áll, hogy az áruforma az emberek számára saját munkájuk társadalmi jellegét úgy tükrözi vissza, mint maguknak a munkatermékeknek tárgyi jellegét, mint ezeknek a dolgoknak társadalmi természeti tulajdonságait, ennél fogva a termelőknek az ösztönmunkához való társadalmi viszonyát is úgy, mint tárgyaknak rajtuk kívül létező társadalmi viszonyát”. Ez a titok valóban a siker titka. A siker pusztá reflexiója annak, amit az ember a termékért a piacon fizet: a fogyasztó tulajdonképpen azt a pénzt imádja, amelyet maga adott ki a Toscanini-koncertre szóló helyért. Szó szerint ő „csinálta” a sikert, amelyet eldologiasít, és mint objektív kritériumot fogad el anélkül, hogy magára ismerne benne. Ám nem azzal „csinálta” a sikert, hogy a koncert tetszett neki, hanem azzal, hogy megvette a jegyet. A kultúrjavak területén per sze sajátos módon jut érvényre a csereérték. Mert ez a terület úgy jelenik meg az áruk világában, mint amelyet a csere nem tud hatalmába keríteni, mint a javakhoz való közvetlen viszonyulás területe; a kultúrjavak egyedül ennek a látszatnak köszönhetik csereértéküket. A kultúrjavak egyúttal teljességgel beletartoznak az áruk világába, piacra készülnek, és a piachoz alkalmazkodnak. Amilyen erős a közvetlenség látszata, olyan kérlelhetetlen a csereérték kényszere. A társadalmi egyetértés harmonikussá teszi az ellentmondást. A közvetlenség látszata hatalmába keríti a közvetetett, magát a csereértéket is. Ha az áru mindenkor csereértékből és használati értékből tevődik össze, akkor a tiszta használati

értéket, melynek illúziójáról a maradéktalanul kapitalizált társadalomban a kultúrjavak nem mondhatnak le, pótolja a tiszta csereérték, amely éppen mint csereérték megtévesztő módon átveszi a használati érték funkcióját. Ebben a quid pro quóban, ebben a felcserélésben konstituálódik a zene sajátos fétisjellege: az affektusok, amelyek a csereértékre reagálnak, a közvetlenség látszatát hozzák létre, az objektumra vonatkozás hiánya ugyanakkor cáfolja ezt a látszatot. Ez a vonatkozásnélküliség a csereérték absztraktságán alapul. Ugyanakkor a piacalmi szubsztitúción múlik minden későbbi „pszichológiai” szubsztitúció, minden pótkielégülés.

HE?!

Vérekes csíkszeme hatalmasra tágult, már ha ez lehetséges, az utolsó mondatok láttán, amint azt a szövegre helyezett jegyzete is mutatta. Elgondolkodott, ettől megéhezett. Telefonált.

- Hallod, Burzumkám, nem tudnád mégis az egész szöveget átküldeni?
- röhögött bele a hívásba.
- Te agyhalott fasz, fent van a neten. Küldök linket, jó?
- Öööö... Aha.

Abiszmális mélységekből kordult fel kozmikus szörnyként a gyomra, emlékeztetve éhségére, amikor az erkélyre lépett ki rágyújtani. Cigije se volt. Káromkodott. Nevetett. Elindult a legközelebbi trafikba. Természetesen napszemüveg volt rajta (it's dark and we're wearing sunglasses. Hit it!), pedig már sötétedett, hogy ne vegyék észre a szemét. Nem mintha a trafikban nem bukott volna le azzal, hogy a két doboz Acapulco mellé vett öt zacskó chipset, kettő popcornt, valamint 4 liter kólát. Bár igyekezett tartani magát a vegán étrendhez, akárhányszor betépett, mindig baconös nasira fáj a foga, természetesen most is ilyen vett. Alig bírt viszszaemenni, hála a rengeteg cuccnak. Kinyomtatta a kapott szöveget, az utolsó pár sort azonban ő maga írta le, mert kifogyott a tinta a nyomtatóból. Tekert még egy cigit és felrakta a SAW 85–92-t. Fetrengett, majd elkezdett a szövegre figyelni.

Mint írtam, a popzene fogyasztása a tömegbe való beilleszkedéssel jár együtt. A fogyasztási javak (bár standardizáltak), de mindenkinek ugyanazt

nyújtják. Megszüntetik az individuumot, pontosan, ahogy a totális állam teszi a „polgáiraival”. A kínálat, az ízlés egyforma, és ha ezzel valaki nem ért egyet, vagyis igyekszik visszanyerni személyi szabadságát, mondhatni a zenei önkénnyel szemben az anarchiát választja, vagyis autentikus ízlést keres, azt megbélyegzés várja. Nem felismerni egy slágert, nem dicsérni azt, társadalmi gulágra kényszeríti az autentikusságra vágyó egyént. Ezt természetesen el lehet kerülni, ha az autenticitást a spektákulum alapjaira helyezzük, ekkor azonban egy hamis lázadást nyerünk és ismét csak az áru teológiai hóbortjainak vagyunk kitéve.

A társadalmi elidegenedés az ízlésen keresztül nem egyenlő azzal, amit Marx írt az áru féltisjellegeről, a termelés elidegenedését a munkástól. Ez egy más jellegű folyamat. Busdriver, az amerikai „értelmiségi hip-hop” a conscious rap egyik vezéralakja erre próbálta felívni a figyelmet, mikor legutóbbi albuma, a Perfect Hair nyitószámában a Retirement Ode-ban felsorolta, hogy a felvétel, a stúdiómunka mennyibe kerül, de ez ugyanakkor szatirikus támadás volt a hip-hop egyik toposza, a ‘braggadocio’ ellen.

Kitörölte a legutolsó mondatokat és átugrotta ezt a részt, más jutott eszébe.

„Imagine a world without religion” – énekelte Lennon.

Egy fehér, angol milliomos, aki verte a feleségét. Abból az országból, amely az utóbbi háromszáz év szinte minden konfliktusában benne volt. Erre érdemes lenne visszatérni valahol, gondolta. Nem csoda, hogy a hippimozgalom soha, semmit nem ért el egy pedofil feleségének meggyilkolásán kívül. Inkább *Imagine a world without the English*. Érdemes lenne ezt a dolgot egy kicsit posztkolonialista irányba elvinni? Vagy azt inkább hagyjuk? Így is túl sok lenne.

Ez az egyik legostobább dolog, amit valaha olvastam (pedig belelapoztam a Szürke ötven árnyalatába!). Az egyik kedvencem, mikor valaki ezt az idézetet rárajka a WTC ikertornyokra. Persze, igen, lenne ikertorony, akkor mégis honnan lenne a kibaszott mérnöktudomány, amivel megépítette?

A piramisok, akár Egyiptomban, akár sumérföldön, akár Közép-Amerikában, mind-mind vallási céllal lettek emelve, hogy az istenuralkodót, Zarathustrát vagy Tollaskígyót imádják benne. Akropolisz. Irodalom és zene nélkül lennénk (lehet mégse lenne olyan rossz, Jókai és The Beatles nélkül élni csodás lenne). Mert ezek eredetileg mind-mind vallási célt szolgáltak. Mikor Gorg először ütötte össze a tenyerét ritmikusan, hogy rá Mörg történetet meséljen a szellemekről és a világ keletkezéséről, abban magasan benne volt a vallás.

Lejárt az Aphex Twin-lemez és nem tudta mit tegyen fel helyette. Mellette közben magasra tornyosult a hamu és a csikk, a billentyűzete pedig tiszta zsír lett a chipses kezének hála. Magasról tett ő a főbélőre és a nem dohányzunk a lakásban szabályra, majd kiszellőztet és kitakarít. Fáradt volt. Feltett végül egy Tangerine Dream-lemezt, a *Stratosfeart*, általában erre szokott elaludni, ahogy az ismerős szintetizátorfutamok a fülébe kúsztak, a pavlovi reflexek működésbe léptek. Csak még néhány mondat. Majd holnap átfutja, kijavítja. Mindegy volt, csak aludjon már. Élénkek, erőteljesek voltak álmokképei, mint mindig a marihuánától, de ennek ellenére sohasem maradtak meg, csak benyomások, érzések, amelyek lassan elfolytak a tudatából. És valami meghatározhatatlan. Felkelt és reggelizett. Müzli rizstejjel. Kávécigi. És folytatta az írást, a szöveget át se olvasva új bekezdésbe kezdett.

A könnyűzene nem tekinthető művészeti ágnak, de modern értelemben vett pop/rock zene, ami kategóriába a The Beatles is beleesik, még annyira sem, mert elvakítja a kritikusokat az anyagi siker és mást nem is nagyon vesznek figyelembe. A zenekar pedig mindenkinél több pénzt keresett, szóval ők a legjobbak, nem? Nem. A The Rolling Stones sokkal képzetesebb zenészekből állt, a The Kinks sokkal jobb dalszövegeket írt, a The Who Pete Townshendje pedig akár zseninek is tartható. A The Beatles sikere a Beatlemania mellett abban rejlett, hogy fülbemászó 3 perces dalocskákat írtak, jól néztek ki és a rock and rollt teljesen megfosztották fekete gyökereitől ezzel eladhatóvá téve a kapitalizmus szent tehenének: a fehér középosztálynak. A leginkább kísérletinek nevezhető lemezük a Sgt. Pepper pedig nem volt más, mint a nagy riválisuk, az amerikai The Beach Boys Pet Sounds koncepciójának a

másolása egy évvel és három hónappal később, de még a korszak valóban tehetséges zenekarai, például: Red Krayola, Captain Beefheart vagy a szintén brit Pink Floyd ekkor már teljesen szabadon játszottak, sokszor hosszadalmas, kaotikus instrumentális eposzokat, de ők még ekkor is megmaradtak a klasszikus, 3 perces, fehér tinilányok zabálni fogják formulánál.

Maga a Beatlemania személyi kultusza sokkal érdekesebb a zenekar közép-szerű, kifehérített zenéjénél. Ez az, ami a mai napig életben tartja a zenei kultuszát. Hosszas Wikipedia-oldalakat írnak teljesen fölösleges, mély metafizikai elemzésekkel a dalaikról, miközben a Red Krayoláról fele annyit se írtak, mint a The Beatles legeldugottabb daláról. A mozgalom eredete részben az ötvenes évek 'teen idol' jelenségére vezethető vissza, másrészt én erős párhuzamot látok akár Hitler, akár Sztálin személyi kultuszával. De talán a vallási fanatizmus sokkal jobb hasonlat, mert a Führer halála után a kultusz megszűnik, a vallási fanatizmusnál a halál pedig felerősíti a rajongást. Minden egyes negatív véleményt a zenekarról személyes támadásnak érznek saját magukon.

Azt hiszem, végeztem, mondta magának. Megnézte a telefonját, mert pittyogott párszor, és válaszolt.

„Burzumkám, átdobok egy szöveget, proofreadelnéd nekem?
Cserébe jövök egy sörrel”

„Persze”

„Köske

Átküldte a szöveget, de a végére még beillesztett néhány mondatot. „Összegzésül tehát: Uniformitás, a zene kifehéritése, ellenzők stigmatizálása. Igaza volt a Laibachnak, a popzene maga a fasizmus.”

[A szövegben jelölt vagy jelöletlen formában vendégszöveg vagy idézet szerepel Adornótól, Slavoj Žižektől és Piero Scaruffitól, valamint a The KLF és a The Beatles zenekaroktól.]

JEGYZET

¹ A sláger spektákuluma idegen a zenészekről, idegen a hallgatóktól, hogy közelinek, őszintének érezzük, az illúzió, pusztán ideológia. Az ideológia mögött lévő pénzhez vonzódunk csupán.